

Jan Niewęglowski

"Człowiek - wychowanie - kultura",
red. F. Adamski, Kraków 1993 :
[recenzja]

Seminare. Poszukiwania naukowe 10, 262-265

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

poznanie ich sposobów reagowania i możliwości zastosowania bogactw kultury w interwencjach wychowawczych. Ta rewizja praktyczna procesu wychowania, powinna dotyczyć nie tylko osób bezpośrednio w nim zaangażowanych, ale również nauczycieli, rodziców, animatorów, wolontariuszy i innych grup współpracujących i mających jakiś wpływ na wychowanie. Nie można w tym miejscu pominąć całego systemu życia społecznego stworzonego przez państwo. System ten nie może działać w nastawieniu centralistycznym. Powinien kłaść akcent na wartość małych wspólnot i grup zorganizowanych, które stwarzają warunki i oddają wszystkie swoje możliwości na formację obywateli.

Od kilku lat zauważa się stały wzrost produkcji, wskutek czego można mówić o znacznej poprawie warunków ekonomicznych. Lecz nie można w takiej sytuacji zapomnieć również o wychowaniu, które winno być jedną z ważniejszych inwestycji społeczeństwa. Należy ustawicznie poszukiwać nowych rozwiązań, nowych punktów odniesień, nowych wartości. Ze względu na wielkie znaczenie wychowania rodzinnego i pierwszych klas szkoły podstawowej, trzeba zwrócić uwagę na niebezpieczeństwa grożące rodzinie, na jej problemy, potrzeby i wymagania. To samo odnosi się do szkoły. Wszystkie istniejące struktury i organizacje powinny wspomagać powyższe środowiska w wysiłkach dotyczących wychowania.

Dokonując krótkiego podsumowania powyższej publikacji, poruszającej problemy wychowania we współczesnym świecie, należy stwierdzić, że w całości zasługuje na pozytywną ocenę. Przedstawia bowiem bardzo syntetycznie i jasno zagadnienia. Na uwagę zasługuje jeszcze jeden fakt. Autor starał się przedstawić w sposób krytyczny i obiektywny sytuację wychowania w niektórych państwach Europy Zachodniej. Z drugiej strony chyba za mało poświęcił uwagi wartościom chrześcijańskim w wychowaniu.

ks. Jan Niewęłowski SDB, Warszawa

Człowiek – wychowanie – kultura, F. Adamski (red.), Kraków, 1993, ss. 222.

Jak wskazuje sam tytuł publikacji dotyczy ona trzech zagadnień: wizji człowieka, problemów wychowania i kultury społecznej, w której żyje konkretny człowiek. Omawiana książka stanowi zbiór tekstów zebranych z różnych periodyków i opracowań.

1. M. Krapiec, *Człowiek – dramat natury i osoby*

W każdej epoce pojawiały się różne próby wyjaśnienia i filozoficznej interpretacji obrazu człowieka. Z reguły widziano go dwustronnie: jako „natura” (biologiczna) i „duch” (język, poznanie, samowiedza, społeczność). Naturalną koncepcję człowieka przedstawiał ewolucjonizm, w którym człowiek jest ostatnim ogniwem ewolucji żyjącej materii. Freudyzm i marksizm – redukujące człowieka do biologicznej strony – analizują ludzkie „ja” w świetle nauk ekonomicznych. Teoria strukturalizmu, podobnie jak koncepcje powyższe, również osadza mocno człowieka w przyrodzie.

Do powstania wielu współczesnych koncepcji antropologicznych przyczynił się Hegel i jego filozofia człowieka wywodząca się od Kartezjusza i Kanta. Według nich człowiek nie jest samą w sobie całością, ale tylko jej funkcją. Nowy punkt widzenia na człowieka, pod wpływem religii chrześcijańskiej, tworzy Kierkegaard. Tragiczny obraz człowieka i jego życia budują egzystencjaliści.

Klasyczny nurt filozofii, idąc za definicją Boecjusza, podkreśla dwustronność bytu ludzkiego: strukturę materialną i aspekt duchowy. Według tej koncepcji człowiek pojawia się jako jednostkowa substancja manifestująca się poprzez świadome „ja”. Ona prowadzi do uznania człowieka jako bytu osobowego, który transcenduje przyrodę.

2. R. Guardini, *Struktura bytu osobowego*

Osoba to inaczej postać składająca się z różnorodnych elementów, które pozostają ze sobą w związkach strukturalnych i funkcjonalnych, tworząc jedność pierwszego rzędu. Osoba jest indywidualnością, która broni się przed wchłonięciem jej przez inne zespoły. Istota tej indywidualności polega na kształtowaniu otaczającego ją świata i specyficznych relacjach między nią a innymi indywiduami.

3. R. Ingarden, *O naturze ludzkiej*

Jest bardzo trudno określić jednoznacznie naturę człowieka. Do każdej charakterystyki w jego istocie można dobrać fakty dowodzą coś przeciwnego. Niekiedy człowiek popełnia czyny niższe od jego prawdziwej natury, a równocześnie notuje się fakty wzniosłe i wyjątkowe. Każdy człowiek ustala sobie pewne wartości i usiłuje je realizować.

4. J. Maritain, *Osoba ludzka i społeczeństwo*

Mówiąc o osobie, trzeba mówić o jej jednostkowości i osobowości. Pierwsza cecha jest zakorzeniona w materii, która dzięki temu zajmuje określone miejsce w przestrzeni. Materia jako taka dąży do rozkładania się, podlega determinizmowi świata fizycznego. Człowiek jednak ze względu na to, że jest osobą, nie podlega tym prawom.

5. W. Stróżewski, *O stawianiu się człowiekiem*

Człowiek jest istotą niedoskonałą, niewykończoną i niespełnioną. W procesie stawiania się człowiekiem ważną rolę odgrywa wychowanie, które zajmuje się nim ze względu na wyjątkowe miejsce, jakie zajmuje w świecie i w całej hierarchii bytów. Proces ten zakłada dynamiczność podmiotu, cel, sposób dochodzenia do tego celu, transcendencję należącą do istoty człowieczeństwa.

6. J. Maritain, *Od filozofii człowieka do filozofii wychowania*

Wychowanie nie zajmuje się abstrakcją człowieka jako takiego, ale kształtuje określone dziecko, należące do konkretnego narodu, środowiska i czasu. W procesie tym należy wystrzegać się poważnych błędów, które można popełnić. Błąd pierwszy: odrzucenie celów. Wychowanie jest pewnego rodzaju sztuką, która nie może być pozbawiona celowości. Błąd drugi: fałszywe koncepcje celu. Polega on na niepełnych i niejasnych pojęciach dotyczących natury celu wychowania. Aby uzyskać prawidłową i pełniejszą definicję tegoż celu, należy rozważyć pojęcie osoby ludzkiej i jej aspiracje, np. wolność wewnętrzna i zewnętrzna. Błąd trzeci: pragmatyzm. Jest rzeczą oczywistą, że życie człowieka polega na działaniu, które zmierza do celu, bez którego działanie traci kierunek. Jednakże życie istniejące dla celu wymaga godnego przeżycia, czyli potrzebna jest kontemplacja i doskonałe spełnienie siebie. Elementy te wymykają się z granic ducha pragmatycznego. Błąd czwarty: socjologizm. Za najwyższe reguły i wzorce wychowania stawia się uwarunkowania społeczne. Błąd piąty: intelektualizm. Błąd ten pojawia się w dwóch formach. Pierwsza szuka najwyższej realizacji wychowania w czystej sprawności intelektualnej lub retorycznej, druga zaś, porzucając wartości uniwersalne, akcentuje ważność praktycznych i roboczych funkcji rozumu. Błąd szósty: woluntaryzm. W tym przypadku dochodzą do głosu irracjonalne siły, a rozum staje się niewolnikiem woli. Błąd siódmy: wszystkiego można nauczać. W szkole można przekazać wiedzę, lecz do mądrości dochodzi się przez doświadczenie duchowe.

7. G. D'Arcais Flores, *Propozycja personalistyczna*

Osoba jest *primum*, od którego należy zacząć mówienie i jakiegokolwiek działanie. Osoba to „ja”, to trwanie, świadomość (samoświadomość), istnienie. Nawiązuje ona relacje z „ty”, stając się *socius*, *amicus*. Wszystko to zakłada intencjonalność i transcendowanie. Ostatnie dwa elementy odgrywają niezmiernie ważną rolę w wychowaniu. Ułatwiają one wychowankowi stawianie się coraz bardziej samym sobą, a przez to realizuje się osobista wartość jego osoby.

8. J. Majka, *Wychowanie personalistyczne – wychowaniem integralnym*

Wychowanie ma na celu kształtowanie człowieka nie tylko w sensie rozwoju jako gruntu, lecz w znaczeniu doskonalenia każdego indywiduum, we wszystkich przejawach jego życia i działalności. Proces wychowania ma zmierzać do celu ostatecznego; brać pod uwagę dobro społeczeństwa i Kościoła; rozwijać w sposób harmonijny właściwości fizyczne, moralne i intelektualne.

9. T. Gadacz, *Wychowanie jako spotkanie osób*

Kryzys szkoły jest kryzysem osobowym. Dochodzi do tego, kiedy szkoła przestaje być wspólnotą nauczycieli–mistrzów i uczniów, w której nie dokonuje się edukacja, a tylko przekazywanie wiedzy. Szkoła nie może być miejscem manipulacji, ale miejscem odkrywania prawdy, dobra, piękna i wolności.

10. W. Cichoń, *Aksjologiczne ujęcie procesu wychowania*

Proces wychowania stanowi jedną całość z problematyką aksjologiczno-wychowawczą. Mamy tutaj do czynienia z filozoficznymi koncepcjami człowieka jako wychowawcy i wychowanka z teorią wartości.

11. I. Maritain, *Moralne i duchowe wartości w wychowaniu*

Nakazem chwili w wychowaniu staje się moralna reedukacja. Nie wystarczy nauczyć dziecko dobrych manier, kultury, uprzejmości, odpowiedniego zachowania, przestrzegania prawa bez uformowania jego wnętrza. Zwracać uwagę na atrybuty wartości życia.

12. W. Pasterniak, *Dydaktyka wartości*

Czynności dydaktyczne powinny realizować wartości ostateczne, jak: dobro, prawdę, piękno, sacrum, wartości istnienia, wolność, wartości moralne, użyteczność. Ułatwić uczniom poznanie świata wartości, jego znaczenie i związek z wartościami ostatecznymi.

13. F. Bagby, *Pojęcie kultury*

Pojęcie kultury wykształciło się stopniowo. Na kulturę składają się sposoby myślenia, odczuwania i zachowania. Człowiek był zawsze świadomy pewnych różnic, jakie zachodziły w obyczajach i sposobach życia między jego wspólnotą a innymi grupami.

14. Ch. Dawson, *Istota kultury*

Kultura to społeczna spuścizna człowieka, to wszystko, co człowiek nauczył się przez proces naśladownictwa, wychowania i nauki. Pojęcie kultury zawiera to, czym osoba jest i co posiada.

15. Ch. Dawson, *Zależność między religią a kulturą*

W każdej formie życia społecznego – która jest kulturą – zauważa się zjawisko, że jest ono porządkowane i organizowane według wyższych praw życia, które stanowią religię. Na wszystkich stopniach rozwoju człowieka, religia odgrywała w kulturze centralną siłę jednoczącą.

16. F. Adamski, *Kultura między sacrum i profanum*

Od kilkudziesięciu lat kultura szuka inspiracji w świecie materialnym, Tak powstała nowa rzeczywistość nabiera cech doczesności. Taki model kultury odbiega bardzo od perspektywy i hierarchii wartości nakreślonych przez tradycję chrześcijańską. Nie można sobie wyobrazić faktu istnienia kultury bez religii.

17. D. Bell, *Powrót sacrum. Tezy na temat przyszłości religii*

Wiek XVIII i XIX charakteryzował się pewnym odrzuceniem religii. W rezultacie doprowadziło to do sekularyzacji. Ostatnio obserwuje się zjawisko odrodzenia uczuć religijnych, powstają liczne ruchy, występują nawrócenia. Zmiany zachodzą również w kulturze. Przeobrażenia dotyczą zmiany postaw moralnych, wrażliwości odczuć, form ekspresji.

Niniejsza pozycja bez wątpienia zasługuje na bardzo pozytywną ocenę. Nie tylko porusza problemy skądinąd bardzo ważne dla każdego człowieka, ale szuka również rozwiązań. Stąd też może być znaczącym źródłem wiedzy i informacji dla studentów pedagogiki, a w sposób szczególny dla tych, którzy opierają swoją wizję człowieka na wartościach chrześcijańskich. Pewnym mankamentem książki są dość liczne błędy drukarskie.

ks. Jan Niewęglowski SDB, Warszawa

E. Alberich – A. Binz, *Adulti e catechesi. Elementi di metodologia catechetica dell'eta adulta*. Editrice Elle Di Ci, 10096 Leumann – Torino 1993, ss. 188.

We współczesnej myśli katechetyczno-pastoralnej coraz powszechniejsze staje się przekonanie, że nie można w sposób pełny mówić o katechezie, jeżeli zabraknie w niej refleksji na temat katechezy dorosłych. Co więcej, katecheza dorosłych, zgodnie z podstawowymi dokumentami Kościoła (*Catechesi tradendae, Directorium Catechisticum Generale*) jest uznawana za formę podstawową, a jej realizacja za najbardziej pilną, jeżeli pragnie się, aby katecheza dzieci i młodzieży przynosiła pozytywne skutki. Zbytne akcentowanie katechezy dzieci i młodzieży, czy też uznanie tych form za prawie wyłączne i centralne nie tylko nie wyraża całej troski Kościoła w tej kwestii, ale może doprowadzić do kryzysu w duszpasterstwie, które przecież opiera się głównie na osobach dorosłych. To właśnie osoby dorosłe, a szczególnie rodziny, są w pierwszej mierze odpowiedzialne za rozwój religijny potomstwa. Od stopnia dojrzałości wiary rodziców zależy w stopniu bodaj najwyższym jakość wiary dzieci.

W krajach Europy Zachodniej pojawiło się w ostatnim okresie wiele publikacji na temat katechezy dorosłych. Jedną z ostatnich, która próbuje podać w sposób całościowy zagadnienie religijnego wychowania dorosłych, jest pozycja *Adulti e catechesi. Elementi di metodologia catechetica dell'eta adulta*, której autorami są dwaj znani katechetycy: E. Alberich SDB i A. Binz. Pierwszy jest długoletnim wykładowcą katechetyki w dwóch rzymskich uniwersytetach: *Università Pontificia Salesiana* i *Pontificia Università Gregoriana*, drugi członkiem dyrekcji *Institut Romand de Formation aux Ministères* we Fryburgu Szwajcarskim i wykładowcą pedagogiki religijnej w Uniwersytecie Strasburskim. Obydwaj od wielu lat są członkami międzynarodowej ekipy katechetycznej (*Équipe Européenne de Catéchèse*), a ostatnio A. Binz jest jej przewodniczącym. Próbują oni nie tylko zebrać aktualne tendencje katechetyczne dla dorosłych, ale pragną zaoferować własną opinię na ten temat. Ich propozycja, ujęta w siedmiu rozdziałach wymienionej książki, daje bogaty i wyczerpujący wykład zagadnienia. Na ostatnich stronicach (159–183) znajdziemy bogatą literaturę na temat katechezy dorosłych. Rozdział pierwszy traktuje o opcji pastoralnej na rzecz katechezy dorosłych, w drugim wymienione są jej formy i modele, a kolejny, trzeci rozdział, uzasadnia potrzebę zajęcia się tym typem katechezy. W czwartym, autorzy proponują refleksję nad człowiekiem dorosłym, szczególnie w aspekcie psychologicznym, pedagogicznym i socjologicznym z równoczesnym odniesieniem do jego religijnego wychowania. Rozdział piąty mówi o celach katechezy dorosłych, szósty – o treści, a ostatni – o jej podmiotach, metodach i środkach.

Otwierając książkę *Wprowadzenie* informuje o inicjatywach na rzecz katechezy dorosłych w wielu krajach Europy, Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i Kanady. Zapoznaje także z aspektami pozytywnymi i negatywnymi omawianego zagadnienia. Wśród pierwszych wymienia